

Др Недим Шарац

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА УЗ ДИСКУСИЈУ О ТОКОВИМА ПОЛИТИЧКОГ ЖИВОТА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ НА ПРЕЛАЗУ ИЗ XIX У XX ВИЈЕК

Ова интересантна дискусија је показала да у историји етничких односа код нас постоји више крупних научних проблема.

Обрада историје Босне и Херцеговине под аустроугарском влашћу, као и у ранијим и каснијим периодима, изискује темељитије освјетљавање и прецизније дефинисање босанскохерцеговачког друштва. Мада су проучавања посљедњих година дала много нових релевантних елемената, у тој области још има недовољно истражених појава, доста позитивистичких и других некритички преузетих интерпретација, дискутабилних гледишта, неаргументованих оцјена и сл. У недавно објављеним историографским текстовима једног аутора поставља се и теза која одређени етничко-конфесионални сегмент босанскохерцеговачког друштва за вријеме турске владавине фактички третира као издвојену социјалну цјелину, па оперише појмом »муслиманско друштво«. Слојевитост етничко-конфесионалних скупи-на, њихова подложност економским, социјалним и другим диференцијацијама су доказане историјске чињенице, чија укупност изражава структуру глобалног класног друштва у Босни и Херцеговини. Промјене изазване и подстакнуте развојем робноовчаних односа, иако су се неравномјерно очигледале у појединим привредним гранама, регијама и националним групацијама, представљале су феномен који је утицао на физиономију читавог босанскохерцеговачког друштва. Узроке и путеве тих и таквих историјских кретања треба свестрано анализирати и објективно приказати.

Науци такође предстоји да исцрпно објасни настанак и токове сложеног политичког живота у Босни и Херцеговини крајем XIX и почетком XX вијека. Политичка гихања су се тада постепено уобличавала и институционализовала по правилу на класно-националној основи и под хегемонијом група из виших социјалних сфера, а потом је слиједило даље унутрашње разлагање на ривалске струје или, чак, посебне страначке организације. Већину њих – поред осталог – карактерицу различити облици и степени конзервативизма, националистичке и религиозне усмјерености, политичког конформизма итд.

Друг Јузбашећ је с разлогом резервисан према мишљењу да је Муслиманска народна организација била грађанска партија. Међутим, не треба губити из вида да је та странка доживљавала извјесну еволуцију и да је постављала и неке захтјеве у складу са либерално-грађанским тенденцијама – што указује да су и водећи политички кругови Муслиманске народне организације били, донекле, захваћени модерним процесима у тадашњој

Босни и Херцеговини. Изгледа да идејно-политички развој представника муслиманског велепосједничког слоја, који су у поменутој партији имали одлучујућу улогу, није текао тако споро као њихово прилагођавање, односно непосредно укључивање у систем капиталистичког привређивања. Уосталом, сличне диспропорције између политичке и економске позиције примјећујемо тада и код других социјалних категорија из муслиманске и свих осталих националних скупина у Босни и Херцеговини.

Овдје је поменуто и присуство правашке компоненте у оновременој хрватској грађанској политици у Босни и Херцеговини. Прије изрицања судова и закључака, нужно је темељито проучити ту појаву и на бази поузданих извора утврдити стварне домете праваштва крајем XIX и почетком XX вијека на босанскохерцеговачком подручју, утолико више што се о учењу и политици Анте Старчевића, и о праваштву уопште, знатио разилазе научна гледишта наших историчара.

Приликом разматрања друштвеног, напосе политичког живота у Босни и Херцеговини за вријеме аустроугарске управе и из аспекта етничког односа, фактор социјалистичког покрета заслужује пажњу, јер се идеологија, програматика и организација социјалиста и у том погледу принципијелно разликовала од свих осталих савремених политичких организација и установа у земљи. Ако има научног оправдања правити неку градацију прогресивности – као што је овдје било покушаја – онда социјалистичком покрету несумњиво, начелио узевши, припада првенство, с обзиром на то да је то била једина формација у Босни и Херцеговини која је тежила превазилажењу грађанско-капиталистичког поретка. Босанскохерцеговачки социјалисти нису били на националном пољу неангажовани нити у толикој мјери политички кратковиди, како то обично тврде површни посматрачи махом склони доктринарним схватањима. Упорно вођена и успјешно окончана борба за формирање самосталне социјалдемократске партије у Босни и Херцеговини, насупротив јаким тенденцијама да босанскохерцеговачки социјалистички покрет буде огранак или нека врста филијале аустријске социјалдемократске организације, врло је индикативна историјска чињеница. Тај покрет је у први план стављао интернационалистичко опредјељење, али је у свој акционн политички концепт смјештао и југословенску оријентацију. Настојање да јавно подвуче несагласност са националистичким смјеровима постојеће грађанске политике одвлачило је социјалистички покрет у другу крајност, тако да изјаве појединих његових првака понекад носе примјесе националног нихилизма. Босанскохерцеговачки социјалистички покрет, међутим, није игнорисао, још мање негирао објективност нација и националног питања. На оснивачком конгресу Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине 1909. године у програмски докуменат је као посебна тачка унијет захтјев: »Свима народностима које живе у земљи једнака права«, убудуће су у развијенијој форми формулисани и пропагирани ставови о регулисању националних односа и успостављању националне равноправности, а у једном извјештају Главног радничког савеза за Босну и Херцеговину изнијета је и национална структура синдикалног чланства, и то у виду прегледа који сачињавају Хрвати, Срби, Муслимани, Чеси, Словенци, Нијемци, Мађари, Јевреји и остали. Мало је вјероватно да су састављачи овакве класификације, која претпоставља изразиту способност распознавања националних индивидуалитета, као политичари посве занемаривали властите констатације.

На крају, дозволите ми да поводом двократне употребе термина »европеизација« Босне и Херцеговине изнесем своје мишљење. Није нејасан нити споран смисао онога шта су дискусанти тиме жељели рећи, него ми се намеће питање неће ли се прихватањем и кориштењем тог израза у научном тексту отворити могућност тумачењу да индиректно повлађујемо »културтрегерским« становиштима аустроугарских експонената који су сматрали и доказивали да се тек након 1878. године њиховим доласком и посредством Босна и Херцеговина почела уводити у круг европске цивилизације.

Др Никола Бабић

ПРОУЧАВАЊЕ ЕТНИЧКЕ СТРУКТУРЕ И ОДНОСА – ВРЛО ЗНАЧАЈАН НАУЧНИ ПРОБЛЕМ ИСТОРИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сасвим уважавам да је врло значајно научно утврдити и заузети одређене ставове о питању разматрања етничке структуре и етничких односа у свим периодима који ће се обрађивати у Историји народа Босне и Херцеговине.

Мислим да је др Хаџијахић с правом затражио мишљење о методологији истраживања и долажење до одређених података до којих је он дошао у овом свом аутореферату. Рецимо на страни 3. и 4. он даје подоста података о приближном броју стаиовништва: два податка су из прве половине 18. вијека и 3 податка из 19. вијека – негдје с почетка, из средине и из последње четвртине 19. вијека. Ове цифре се понекад тако стрмоглавце обрћу да човјеку стварио намећу питање – колико су тачне, и указују на потребу да је нужио преиспитати јесу ли то најпогоднији и најбоље одговарајући методи за утврђивање тако значајних података и може ли се с њима баратасти као тачно утврђеним цифрама. Не могу сада одговорио да судим о методологији којом је Хаџијахић ишао. Разумије се да се до некакве методологије и до некаквога начина и пута мора доћи, ако се желе истраживати и утврђивати подаци за ове периоде за које нема егзактних података, у којима није било никаквих пописа. На примјер, према подацима из 1824. године, било је 213 хиљада Муслимана, а свега 5 година касније само 130 хиљада. Је ли то могуће и како је то могуће? Ове нагле разлике у цифрама наводе на помисао да је ријеч о нетачним подацима или да су наступили некакви крупни друштвени потреси. Ту је, дакле, нужно преиспитати методологију или добро разјаснити изворе путем којих се долазило до ових података.

Деветнаести и почетак двадесетог вијека су, чини ми се, посебно значајни за разматрања те проблематике. Кад то кажем, подсјећам на разне теорије о етничкој структури, о етничким промјенама и односима у Босни